

Učitelju, arheologu, muzealcu in pesniku v slovo

Pisati o profesorju Kastelicu je seveda velika čast, obenem pa tudi odgovorna obveza pred vso slovensko javnostjo, ki ga je poznala kot izjemnega poznavalca antike, arheologije in umetnosti, prešernoslovca, muzealca in nenazadnje poeta. Najbrž bi si niti ne drznila napisati teh vrstic, če naju ne bi vezalo nekaj skritih vezi, ki so z leti postajale močnejše in trdnejše, kot sem kdajkoli sploh pomislila.

Vsem, ki smo v začetku sedemdesetih vpisovali študij arheologije, zgodovine ali umetnostne zgodovine, je postal profesor Kastelic učitelj za grški in rimski čas. Sprejel nas je očetovsko, z veliko razumevanja posebej za nas podeželske študente, ki nam je bil študij antike velik preizkus. Ne le redna predavanja iz grške in rimske zgodovine in umetnosti, provincijalne arheologije, epigrafike in uvoda v arheologijo, predvsem njegova vseobsegajoča znanja, so nas očarali. Zgodovino je prepletal s filozofijo, umetnost je trdno navezoval na arheologijo, muzeologijo je vezal s poetiko. Situlska govornica je bila pretkana z jezikom grških herojev in domala vsakemu predavanju je dodal lahkotnost poeta, začaranega od lepote preteklega.

V slikovitem, kot je klasicistu in poetu edino primerno, nadvse elegantnem jeziku in stilu nam je skušal približati stare čase in usodnost človeškega minevanja ter nas obenem hrabil v rasti. Kot izjemen poznavalec antike in renesanse se je moral zavedati ničevosti bivajočega, zato nam je z vso očarljivostjo izkušenega pedagoga nenehno vsajal čut do lepote in vedenj predhodnih civilizacij. Študentski avditorij je naravnost zapeljeval s čarobnim poznavanjem modrosti antičnega sveta. Kjer ni vplival direktno kot pedagog, smo se srečevali z njim kot prevajalcem ali njegovimi obsežnimi komentarji, v katerih se je trudil dati slovenskemu in jugoslovanskemu prostoru pravo mesto znotraj civiliziranega sveta. Zavedal se je, da je še tako brezmejno znanje obsojeno na neizogibno minevanje in da le predano novim generacijam more preživeti in se prebiti skozi vseobsegajočo temo ignorance. Kot je veliko kasneje javno zapisal pesnik Alojz Ihan, so nam že pred desetletji predavanja profesorja Kastelica izpričevala, da ne obstoja moje ali tvoje znanje, temveč le tisto, kar smo uspeli posredovati drugim in se je nazadnje ujedrilo med nami. Danes vem, da je profesor Kastelic sledil nareku starogrškega logosa, ki se more roditi le iz dialoga med razmišljajočimi ljudmi. Kot muzealec, dober poznavalec umetnosti in predvsem kot poet je pač moral intuitivno čutiti, da pot predavanja mezi skozi pristno občutenje, čudenje in nenehno predavanje lepoti, ki edina lahko odpira trdno zaprta vrata čistega razuma. Le-ta so ostajala v povojnem času vsesplošnega skepticizma, zanikanja demokracije in preziranja aristokracije duha hermetično za-

tesnjena. Bila sta pač prostor in čas, ki dušita po buržoaziji zaudarjajočo Erinnerungskultur . . .

Vendar je tokove duha profesor Kastelic zaznaval pesniško pretanjeno in jih tudi ujel v genialnih razpravah o Prešernovih poezijah. Nenehno jih je razkrival v številnih esejih o antični in sodobni umetnosti in skušal Slovincem približati skoraj neznan svet semiotike in simbolike. Duha je znal vnašati tudi v muzej. Narodni muzej, kjer je bil dolgo dobo ugleden ravnatelj, je tiste dni brez velikih besed sledil zahtevam svetovne muzeologije. Z razstavami in objavami je odprl vrata največjim evropskim raziskovalcem, mnogim slovenskim strokovnjakom pa omogočil, da so prodrli v svet. Čas njegovega ravnateljstva bomo pomnili po veliki mednarodni razstavi in katalogu o situlski umetnosti, po nekaj arheoloških serijah, ki so jih na njegovo pobudo začeli izdajati v Narodnem muzeju in so danes poleg Arheološkega vestnika temeljna slovenska arheološka literatura doma in v svetu. S tem je v času unitarnosti in uniformizma, ki ni hotel prepoznavati pomena malih narodov in ni cenil njihovega prispevka k različnosti, svetovljansko opozoril na prispevek slovenskega ozemlja v času prazgodovine in vrnil slovenskemu narodu časovno sicer zelo oddaljen delec predragocene kulturne identitete. Velika izkopavanja v Stični, ki jih sam zaradi preobremenjenosti ni mogel dokončati, je dalekovidno predal svojemu najspodobnejšemu sodelavcu, profesorju Gabrovcu, in s tem omogočil izoblikovanje temeljnega poligona slovenske arheološke šole. Narodni muzej je bil tiste čase zares matična ustanova, kjer so našli ustvarjalno zatočišče številni slovenski ustvarjalci in znanstveniki, ki je s svojim znanjem nemalokrat dopolnjeval Filozofsko fakulteto, z razstavnimi dejavnostmi in strokovnostjo pa nesebično podpiral ostale slovenske muzeje in galerije. Žal pa tega praktičnega znanja nismo Slovenci znali udejaniti v teoriji muzeologije, kot jo je z lastno katedro uresničila Zagrebška filozofska fakulteta. Zato morda ostajajo leta ravnateljstva profesorja Kastelica v Narodnem muzeju nekako neustoličen vzor slovenske muzeologije, sodobnim muzealcem v izziv in izmuzljivo preseganje.

V času, ko je nastajala Prešernova zbirka v Gorenjskem muzeju v Kranju, je ravnatelj Narodnega muzeja Jože Kastelic odobril izposojlo pohištva, ki je bilo nekoč v pesnikovi lasti. Po njegovih lastnih besedah je pohištvo odšlo tja, kamor zares edino sodi. Zbirka Gorenjskega muzeja je s tem dobila zasnovo sedanje Prešernove hiše, ki je z dolgotrajno prenavo in veliko truda postala srce starega Kranja. Profesor Kastelic je ob njenem slovesnem odprtju leta 2001 nagovoril obiskovalce, ki so do zadnjega kotička napolnili muzejske prostore in se kot živa reka zli-

vali čez kranjski glavni trg, s pretanjenimi besedami. Sam poet in esteta je še kako čutil pomembnost trenutka. Tisti čas se je že opiral na palico in po dolgem nagovoru, ki ga je občinstvo poslušalo malodane negibno, je trudoma sedel na naslanjač v veži. Nazdravil nam je s čašo vina in nekaj kratkimi verzi, porojenimi iz vidnega zadovoljstva, da je njegovo daljno volilo iz šestdesetih let izpolnjeno. Prešernova hiša je bila odprta in tisoče ljudi se bo odslej lahko poklonilo pesnikovemu geniju, pa tudi jeziku, ki je stekel skozi žametne sonetne verze ljubezni in trpljenja. Ob čaši in nadvse prijetnem klepetu z uglednim prešernoslovcem in poetom Jožetom Kastelicem smo za silo tudi kranjski muzealci pozabili, da se na odprtje hiše niso odzvali ugledni politični povabljeni.

Očitno je bilo njegovo razumevanje matičnosti osrednjega slovenskega muzeja istovetno procesu neminljivega občudovanja stvaritev človeškega uma in duha, prepoznavanja narodnega tkiva v njem in njegovega ponortanja skozi žlahtna doživetja. Bled ali Kranj, Ptuj ali Ljubljana, Atene ali Rim, Petrarca ali Prešeren. . . Meja ni, če jih ne začrtata ozkosrčnost in nestrpnost. Kjer se poznavanje antike konča, vstane barbarstvo, ki prinaša upor množic.

Kakšna je bila cena, da se je lahko pretolkel skozi bedo časa s svojo aristokratsko razkošnostjo znanja in čutenja, lahko le slutimo. Delno mu je najbrž nudil zatočišče oddaljeni čas antike. Njegove genialne misli in povprečnežem nedoumljiva pretkanost sta z zvijačnostjo lisjaka rojevala vidne uspehe, žela nemalo priznanj in prinašala ugled in določeno moč. Bile pa so tudi zamere, jeze in sovraštva. Nevidne, kot pač v srcih nas vseh, so ostale bolečine samozadanih ran, prezir ranjenih in globine obupa. A zdi se, da so tudi te globine po prešernovski rojevale. Rojevale so osamljenost in samost in mnogo tega, kar bo našemu umu vekomaj prikrito. Ne bo pa ostalo neopazno duhu, saj zadostuje, če prelistamo tri knjige njegovih poezij, kjer se srce zadnjega slovenskega humanista razigrano spogleduje z divjim čutenjem Dioniza in tiho, deško sanjari z Apolonom.

Zbogom, zbogom, Orfej, zbogom, moj dragi učitelj!

Poet

Mar ti ni Moč odtrgala belih, nežnih dlani?
Prstov zmečkala,
prebodla oči?

Slišim,
še igraš na pianino,
prstov zmečkanih,
polomljenih rok.
Poješ nizko,
kot bi jokal otrok.

Verena Vidrih Perko